

บรรณานุกรม



ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

เอกสารกองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ รัชกาลที่ 5

- กต. 56/4 อู๋บางกอกคอก กัมปนีลิมิเตด.
- กต. 67.5/4 เรื่องบัญชีสินค้าเข้าออกท่ากรุงเทพฯ ปี 1900.
- กษ. 12.2/12 เรื่องบุคคลสัญกั แล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทสยามกัมปะจล.
- ต. 2.1/20 มิสเตอร์แปชียต ร้องว่าพระวัดม่วงแคตรีระฆังทวนหู.
- ต. 2.9/6 พระราชบัญญัติแต่งงานคนต่างประเทศ.
- ต. 2.12/8 รายงานการค้าขายกรุงเทพฯ ปี 1899 ฤๅศก 118
ที่ มร.ริเปส ส่งเข้ามาแลแปลเป็นภาษาคัช.
- ต. 5/6 ร่างพระราชบัญญัติระงับความฉ้อโกงในการใช้หนังสือ
สำหรับตัวคนในบังคับต่างประเทศ.
- ต. 5/13 ทูตอเมริกันรับเงินที่ไม่ควรรับ ๆ ไว้ในป้องกัน.
- ต. 5.1/4 จีนยี่ห้ออามาพาน เป็นหนี้ห้างต่าง ๆ ในบังคับ { เยอรมัน
ฝรั่งเศส
อิตาลี
- ต. 5.1/41 ห้าง ฟอลก์ แอนด์ ไบเค็ก และห้างปีกริม ขอให้ช่วย
หวงเงินลูกหนี้.
- 1 พระองค์เจ้าวิบูลย์พรพรรังษี 2 พระยาสุรสีห์
3 พระยาวิชยา 4 หม่อมเจ้าฤๅกถวิล
- ต. 5.1/69 ผู้ร้ายทำอันตรายชาวต่างประเทศ.
- ต. 5.1/128 เรื่องมิสเตอร์แรมเซ โจทก์ขอให้ศาลยึดทรัพย์ กรมหมื่น
อดิศร จำเลยต้องหาว่าเป็นหนี้โจทก์.
- ต. 6.1/3 State Papers of the Kingdom of Siam 1664 - 1886.

- ท. 6.2/2 เรื่องรัฐบาลจีนจะขอทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการค้าขาย
กับรัฐบาลสยาม.
- ท. 20/1 เรื่องเปลี่ยนแปลงประธานาธิบดี และตัวเสนาบดีอเมริกัน.
- ท. 20/44 อุปทูตอเมริกันกล่าวโทษพลตระเวนว่าจับเงินลুক้างใน
สถานทูต.
- ท. 21/10 จีน ชัน ยัค เซน.
- ท. 21/12 เรื่องจีนคิดจะตั้งทูตและกงสุลในกรุงเทพฯ.
- ท. 21/13 ยัง ซี ซี ขุนนางเข้ามากรุงเทพฯ.
- ท. 21/14 (1) เรื่องยกกรมท่าซ้ายไปขึ้นกรมเมือง
(2) เรื่องสโมสรจีน
(3) ข่าวเรื่องเมืองจีน.
- ท. 21/21 เรื่องจีนหยุดงาน.
- ท. 21/23 สำเนาเมมโมแรนด์ว่า ซึ่ง ม.จ.บวรเดช ทูตไทยที่ปารีส
ตอบทูตจีน.
- ท. 28/9 เรื่องพลตระเวนจับอุปทูตเยอรมันที่ถนนใหม่.
- ท. 29/8 เยอรมันจะปกครองคนชาติสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งเข้ามาอยู่
ในกรุงเทพฯ เนื่องจากเรื่องชื่อชายที่ดิน ท. ของนนทรี.
- ท. 41/10 หนังสือพิมพ์ต่างประเทศลงข่าวเมืองไทย.
- ท. 41/23 ข่าวหนังสือพิมพ์อเมริกันลงข่าวที่เทียนชนบธรรมเนียมใน
ประเทศสยาม.
- ท. 41/41 คำแปลหนังสือพิมพ์จีน ปี 127.
- ท. 41/43 คำแปลหนังสือพิมพ์จีนว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ ศก. 129.
- น. 1.1/41 คอเรสปอนเดนซ์ เรื่องให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ส่งบำนาญ
อำเภอกำนัน กรมท่าซ้ายมายังกรมพระนครบาลด้วย.
- น. 1.1/72 พวกจีนขออนุญาตทำการแห่เจ้า.

- น. 1.1/262 นายพูน ยืนคำชี้แจงว่ามีคนจีนมาอยู่ในพระราชอาณาเขต มีความสุขสบาย คนไทยนิยมยินดียกบุตรหลานให้เป็นภรรยา ครั้งมีบุตรเป็นคนจีนไปทั้งสิ้น ขอให้ออกประกาศข้อบังคับเรียกค่าธรรมเนียม และมีบุตรต้องให้เป็นคนไทย .
- น. 1.1/280 พวกจีนพ่อค้าไหหลำ ยื่นเรื่องราวขอตั้งเงินเคี่ยมตัน เป็นคนสอดแนมจับคนร้าย .
- น. 1.1/463 จัดการตั้งกองตระเวนแผนกสอดแนม และไตสวนสืบเหตุเฉพาะจีนขึ้นอีกกองหนึ่ง .
- น. 8.7/2 พวกพ่อค้าจีนประชุมกันที่โรงพยาบาลจีน ท้าบลสามแยก คิคปิคลินค้าชาติอเมริกัน .
- น. 8.7/8 ลายพระราชหัตถ์เลขา เรื่องหนังสือพิมพ์จีน .
- น. 8.7/11 จีนขออนุญาตตั้งสโมสร เกี่ยวกับเรื่องยกกรมท่าซ้ายมาขึ้นกระทรวงนครบาล .
- น. 8.7/13 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนพฤษภาคม 128 .
- น. 8.7/27 จัดการปกครองจีนตอน 1 (เกี่ยวกับที่ตั้งกรมท่าซ้ายปกครองจีน) .
- น. 8.7/31 คำแปลประกาศของสโมสรพาณิชย์ชาวเถา .
- น. 8.7/34 ปัญหาเรื่องจีนที่เข้ามากรุงเทพฯ .
- น. 30/9 ยอดสามะโนคร้ว มณฑลกรุงเทพฯ ศก 128 .
- น. 33/18 พวกอั้งยี่วิวาทกันในท้องที่บางยี่เรือ .
- น. 33/61 อั้งยี่ไหหลำ ที่ศาลเจ้าอาเนียบเกง และที่หลังวัดเลงเนียบยี่ .
- น. 33/63 อั้งยี่ไหหลำที่ศาลเจ้าอาเนียบเกง และที่หลังวัดเลงเนียบยี่ .
- น. 33/71 จับจีนไฮหลำ ซึ่งประชุมพวกอั้งยี่ตั้งกองขึ้นที่ตำบลลาดคั่นน้อย ไร่รวม 29 คน กับบัญชีรายชื่อหนังสือสำคัญต่าง ๆ เกี่ยวกับจีนยิว จีนฟงกวาง คนในบังคับฝรั่งเศษด้วย .
- น. 37/4 โรงสีกลไฟอำแดงจู ในคลองบางกอกใหญ่ .
- บ. 9/26 ชาวต่างประเทศขอเข้ารับราชการ .
- ฉ. 1/43 ฝรั่งเศษคิดตั้งแบงก์หลวงในกรุงเทพฯ .

- ด. 30.3/7 ญวนในบังคับฝรั่งเศสวิวาทกับคนไทยที่เอนบวงรัก.
- ด. 31/3 จคบัญญัติคนในบังคับ.
- พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 ที่ 6 เล่ม 2 จ.ศ. 1245 - พ.ศ. 2463.
- ม. 2.19/6 กฎเสนาบตีว่าคว้ยคนเข้าออก.
- ม. 2.21.ข/10 เรื่องกฎหมายเปลี่ยนชาติ (มิสเตอร์ดีเล็ก กับมิสเตอร์เฮนกริกซ์).
- รล. 99/41 คำแปลเรื่องประเทศสยามของนายชาร์ลส์ บัลส์
(Translation of Some Parts of "Siamese Sketches" By Charles Buls)
- รล. กต. เล่ม 5 จ.ศ. 1230 - 1231.
- ศ. 1.1/12 ชาวเยอรมันจะมาตั้งโรงเรียนในกรุงสยาม.
- สมุคติเศษ เล่ม 14 คัดจากสมุคตสำเนาพระราชหัตถเลขา ปีมะแม เบญจศก
1245.

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

- กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2521.
- กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 6. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.
- "ประกาศกระทรวงโยธาธิการ แพนกไปรษณีย์โทรเลข". ข่าวตลาด
(16 เมษายน ร.ศ. 126).

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 - 2404). พระนคร : พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระโพธิวงศาจารย์ อินทโชติเถระ
วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2511, 2511.

พระบรมราชาวาท พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว (นายกา เลือป่า). พระนคร : พระราชทานและ
จากพระราชศรีมหาพิมพ์อุทิศแด่ นายหมวกเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมหลวงปราจิณกิติบดี, 2462).

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ.
2417 ถึง พ.ศ. 2453). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
 2458.

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมครั้งที่ 5.
 พระนคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางอำนางจรงศ์ราญ
 (สํารัญ เพ็ญกุล) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, 2505.

สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศกับต่างประเทศ และองค์การ
ระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 พ.ศ.
2160 - 2412 (ค.ศ. 1617 - 1869). พระนคร : กรม
 สนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2511.

เสถียร ลายลักษณ์, ร.ศ.ท. (ผู้รวบรวม). ประชุมกฎหมายประจำศก.
 เล่ม 8, 9, 11, 16, 19, 23. พระนคร : โรงพิมพ์เคลิเมนต์,
 2478.

เอกสารชั้นรอง

กมล จันทรส. อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล. พระนคร : โอเคียนสโตร์,
 2506.

กาญจนาคพันธ์. กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน. กรุงเทพมหานคร : เรื่องศิลป์,
 2524.

_____. เด็กคลองบางหลวง. เล่ม 1, 2. กรุงเทพมหานคร :
 เรื่องศิลป์, 2520.

_____. เมื่อวานนี้. เล่ม 1, 3. กรุงเทพมหานคร : เรื่องศิลป์,
 2519.

การตั้งขนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพมหานคร : กองหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติ กรมศิลปากร, 2521.

เกียรติ จิวะกุล และคนอื่น ๆ. ตลาดในกรุงเทพฯ การขยายตัว และพัฒนาการ.
กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องใน
โอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525.

เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : เอกสารนิเทศน์
การศึกษา หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู, 2520.

ไขแสง ศุภะวัชระ. "ศึกแถวรุ่นคุณปู่". ใน ปัญหาศึกแถว, หน้า 10 - 15.
กรุงเทพมหานคร : สัมมนาวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 13 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2524,
2524.

ชจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก. กรุงเทพมหานคร :
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2524.

_____ . ฐานันครไพร. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2525.

ซจ๊กภัย บุรุษพันธ์. ชาวจีนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา,
2517.

คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร. กรุงเทพมหานคร : เส้นทาง
เศรษฐกิจ, 2527.

แคมเฟอร์, แอนเจิลเบิร์ต. ไทยในจดหมายเหตุแคมเฟอร์. แปลโดย
อ.สายสุวรรณ. พระนคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นางคำมา มุทิตรางกูร ณ เมรุวัดชัยชนะสงคราม วันที่ 23 สิงหาคม
2501, 2501.

จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ใน
รัชกาลที่ 5. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2516.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ภาค
ที่ 2 ผนวกราชประเพณีโบราณ. พระนคร : สมเด็จพระศรีสว-
รินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า โปรดให้พิมพ์เป็น
มิตรพลีขึ้นปีใหม่, 2473.

จักรปาณีศรีศิลาวิสุทธิ, หลวง (ผู้รวบรวม). เรื่องของเจ้าพระยามหินทร.
พระนคร : ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหินทร
(ลออ ไกรฤกษ์) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2489, 2489.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร :
คลังวิทยา, 2505.

นัทรทิพย์ นาดสุภา. "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย." ใน เศรษฐศาสตร์
กับประวัติศาสตร์, หน้า 109 - 122. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.

นัทรทิพย์ นาดสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ.
1851 - 1910". ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย, หน้า 1 - 47.
กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย และกลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2523.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2325 - 2453 ตอนที่ 1
ค่านสังคม. พระนคร : บ้านเรื่องศิลป์, 2517.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ.
กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2524.

ชิวชัย, เคน, บาดหลวง. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่สยาม.
แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า, 2516.

- แชน บัจจุสานนท์, พลเรือตรี และ สวัสดิ์ จันทร์ปี, นาวาเอก. กรณีพิพาท
ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา สมัย
ร.ศ. 112. พระนคร : กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 2510.
- แชรแวงส, นิโกลาส์. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร
สยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า,
2506.
- คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. นิทานโบราณคดี. พระนคร :
ศิลปาบรรณาคาร, 2513.
- _____ . เรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย. พระนคร : ม.ร.ว. หึง
รสถิน คัคณางค์ พิมพ์สนองพระคุณ หม่อมสุ่น คัคณางค์ ณ อุทยาน
ในงานพระราชทานเพลิงศพ, 2493.
- _____ . และราชเสนา, พระยา. เทศาภิบาล. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม, 2498.
- พิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4.
เล่ม 1, 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- เทพชู หับทอง และคนอื่น ๆ. กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ 200 ปี. กรุงเทพมหานคร :
เทพพิทักษ์การพิมพ์, 2524.
- ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด อนุสรณ์ 50 ปี. พระนคร : ธนาคารไทยพาณิชย์,
2500.
- ขำรงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์. ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
(ภาคต้น). ชนบุรี : สำนักพิมพ์อโยธยา, 2511.
- ซีรเวทย์ ประมวลรัฐการ และปิยนารถ บุนนาค. งานวิจัยเรื่องบทบาทของธนาคาร
ฮ่องกงเซี่ยงไฮ้แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2431 - สงครามโลก
ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2524.

เนตรนภิศ นาควัชระ. "กรุงเทพฯ การตั้งถิ่นฐานในอดีต". ใน พัฒนาการทางค่านิชาการแต่ละสาขาในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 22 - 31. กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี โดยโครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

_____ และคนอื่น ๆ. วัดในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี, 2525.

_____ แนน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคนอื่น ๆ. พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี, 2525.

บ็อค, คาร์ล. สมัยพระปิยมหาราช. แปลโดย เสรีชัย พันธรังษี และอัมพร จุลานนท์. พระนคร : แพร่พิทยา, 2505.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนมาศ (เจิม). พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสดุษฐ์สาราสักขณ์ (เปรม ลางคนเสน), 2506.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 18 ภาคที่ 31 จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2508.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 ภาคที่ 39 จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37 ภาคที่ 63 เรื่องกรุงเก่า. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2512.

ประวัติการทูตไทย. พระนคร : ข้าราชการกระทรวงต่างประเทศ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าคิดกฤทธิ กฤดากร วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2501, 2501.

ประวัติคณะสงฆ์จีนนิกาย. พระนคร : พิมพ์แจกในงานทอดกฐินสามัคคี ณ วัดมิ่งกรมดาวาส วันอาทิตย์ที่ 26 ตุลาคม 2512, 2512.

ประวัตินายพลเอก เจ้าพระยาวางหนวประพันธ์ (ม.ร.ว.สท้าน สนิทวงศ์).
พระนคร : ข้าราชการในกรมรถไฟ และกองทางกรมโยธาเทศบาล พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2484, 2484.

ประวัติและความจำสียงเชปของนายพลโท และมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต). พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : พิมพ์เป็นที่ระลึกในคราวทำบุญอายุครบ 74 ปีบริบูรณ์ 28 มีนาคม 2468, 2468.

ปิยนาด นิโครธา. "บทบาทของฮอลันดาในประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี". ใน เรียงความฉบับที่ได้รับรางวัลภูมิพลและทุนรัชนีแมน, หน้า 145 - 174. พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.

ปิยนาด มุมนาค. การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : ทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

_____ และคนอื่น ๆ. คลองในกรุงเทพฯ : ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพมหานคร : ฝ้ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ปิยนาด บุนนาค และ มรรยาท กิจสุวรรณ. การวิเคราะห์คานิยม และ
บรรทัดฐานของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 -
2394) : ระบบเครือญาติ การแต่งงาน และครอบครัว.

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยงบประมาณแผ่นดินของคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ณัฐคดี ทิพพัส และมานพ พงศทัต. บ้านในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร :
ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุง-
รัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี, 2525.

เพ็ญศรี คุก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม). กรุงเทพ-
มหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.

_____ . คำบรรยายประกอบวิชา 116-312 ประวัติศาสตร์ยุโรปปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน. (เอกสารอัครสาเนา).

ภารดี มหาพันธ์. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. 2394 - 2475).
กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2524.

ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ม.ล. ประวัติเจ้าคุณพ่อ. พระนคร : พิมพ์แจกในงาน
พระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาวรรพพงศ์พิพัฒน์ วันที่ 18 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2484, 2484.

ลิขิต ชีรเวคิน (บรรณาธิการ). ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพ-
มหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.

เลอเวนสไตน์, ฮูแบร์ตัส ชู. ประวัติศาสตร์เยอรมัน. แปลโดย นิธิ เอียว-
ศรีวงศ์. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.

- วรรณคดีและประวัติศาสตร์, กอง. การตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์.
พระนคร : คณะรัฐมนตรีพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
หม่อมหลวงชูชาติ กำภู วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2512, 2512.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน และ สุรักษ์ บุนนาค. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น (จุฬาลงกรณ์).
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.
- วิจิตรมาตรา, ชุน. 80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร : อนุสรณ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธ์),
2523.
- วิชัย เสวะมาศย์. การเลิกทาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว. พระนคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
2510.
- เวงค์, เคลาส และ โรสเซ็นแบร์ก, เคลาส (ผู้รวบรวม). เยอรมันมอง
ไทย. กรุงเทพมหานคร : เคล็คไทย, 2520.
- ศิลปากร, กรม. สมุดภาพแสดงเครื่องแต่งกายตามสมัยประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี. พระนคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
รองอำมาตย์ตรี ชุนผดุงประศาสน์ (ผดุง ณ นคร) วันที่ 25 ธันวาคม
พ.ศ. 2513, 2513.
- ส. พลายน้อย. บางกอก. กรุงเทพมหานคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นายวชิชัย ตีระจินดา, 2520.
- _____. ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : แพร่-
พิทยา, 2516.
- ส. ศิวรักษ์. บุคคลรวมสมัยในทัศนะของ ส. ศิวรักษ์. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2523.
- _____. สัมภาษณ์เสฐียรโกเศศ. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2512.

- สมชัย อุนฺมานราชชน. การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2493.
- สุรภักษ์ บุนนาค และวันภักษ์ มิ่งมณีนาคิน. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น (มหภาค).
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- เสฐียรโกเศศ. พื้นความหลัง. เล่ม 1. พระนคร : สิกมิตสยาม, 2513.
_____ . พื้นความหลัง. เล่ม 2. พระนคร : สิกมิตสยาม, 2511.
_____ . สารานุกรม. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, 2516.
_____ และ นาคะประทีป. ลัทธิของเพื่อน. พระนคร : แพรพิทยา
และโอเคียนสโตร, 2500.
- แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. ประวัติศาสตร์สาขาลยุคปัจจุบัน (ค.ศ. 1453 -
1914). พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- โสมหัตถ์ เทเวศร์ (ผู้รวบรวม). "นิราศชมตลาดสำเพ็ง". ใน กรุงเทพฯ
ในนิราศ, หน้า 21 - 67. กรุงเทพมหานคร : เรื่องศิลป์,
2521.
- อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325 -
2416. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, 2521.
- อุนฺมานราชชน, พระยา. ตำนานสกุลการ. พระนคร : พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิริราช
วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2482, 2482.
- อักษรวิธานศรีบทของหมอปรีคเล. พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา,
2514.
- อัครพานุ. ชีวแห่งบูรพาทิศ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
2468.

อานุภาพไตรภพ, พลตรี พระยา. พระมหานครกรุงเทพฯ ในความทรงจำ
ของคนอายุเจ็ดสิบ. พระนคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 พลตรี พระยาอานุภาพไตรภพ (จ๋ารัส เทพหัสดิน ณ อยุธยา),
 2504.

เฮง, พระมหา. ประวัติวัดกัลยาณมิตร. พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทาน
 เเพลิงศพ พระวินัยโกศล (ตรี) วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490,
 2490.

หนังสือพิมพ์และบทความ

ข่าวตลาด. (5 มิถุนายน ศก. 126).

ข่าวตลาด. (13 มิถุนายน ศก. 126).

จดหมายเหตุแสงอรุณ. 2 (พฤษภาคม ร.ศ. 121)

"จีนสยามวารศัพท์". ข่าวตลาด (2 เมษายน ศก. 126)

บางกอกสมัย (9 มิถุนายน ศก. 117).

แผนที่

แผนที่กรุงเทพฯ ร.ศ. 115 ของกรมทำแผนที่.

แผนที่กรุงเทพฯ พระมหานครสยาม ร.ศ. 121 ของออฟฟิศห้องพิมพ์กรมแผนที่
 กรุงเทพฯ

วิทยานิพนธ์

กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์. "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการ
 สร้างชาติไทย". วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

กาญจนา โล่ห์วัชรสันติ. "ชาวจีนกับเศรษฐกิจไทย". วิทยานิพนธ์ปริญญา
 เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517.

- ไชแสง สุชะวัชนะ. "การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบ
อย่างสถาปัตยกรรมไทยในระหว่าง พ.ศ. 2208 - 2475."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ชมพูนุท นาคีร์กัม. "บทบาทของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในรัชกาลพระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.
- ชัมย์โฉม สุนทรสวัสดิ์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้
ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ญาคา ประภาพันธ์. "ระบบเจ้าภีษฐานายอกรสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น".
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- ทรงศรี อัจจอรุณ. "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับ
ประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502.
- ทวีศิลป์ สืบวัชนะ. "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาท-
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411 - 2475)."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ปิยนาด นิโครธา. "บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลขุนนาคในการปกครอง
ประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
(พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2416)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2514.

ปิยนาด ขุนนาค. "แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้า
พระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2
ถึงสมัยรัชกาลที่ 5." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

พลกูด อังกนิมันท์. "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2514.

พิชัย รัตนพล. "วิวัฒนาการการควบคุมโรงเรียนจีน." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต แผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร-
ศาสตร์, 2512.

มัลลิกา เรืองระพี. "บทบาทชาวจีนในค่านิยมธุรกิจ สังคม และศิลปกรรม
ไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

ยุพเรศ มิลลิแกน. "บทบาทชาวจีนในประเทศไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2510.

รสสุคนธ์ จรัสศรี. "บทบาทของข้าราชการชาวต่างประเทศในกรมตำรวจสมัย
สมบูรณาญาสิทธิราชย์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

รัตนาวดี รัตนโกมล. "วิวัฒนาการและบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2431 - 2488)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย
ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ราตรี วานิชศักดิ์. "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนี ตั้งแต่ พ.ศ. 2405 -
2460." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ศรีศกร ชูสวัสดิ์. "ผูกปิ่น : การจักเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจาก
คนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ศรีนวล ศิริมิสินทร์. "การปรับปรุงเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ศุภรัตน์ เลิศพานิชกุล. "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2387 -
2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สยามพร ทองสารี. "ผลกระทบจากการตัดถนนในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยสมเด็จพระ
จุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) : ศึกษา
เฉพาะกรณีการตัดถนนในกำแพงพระนคร คำนเหนือ และค่านใต้
พระนคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย
พ.ศ. 2398 - 2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สุภาภรณ์ จรัสพันธ์. "การเมืองกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2367 - 2468." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อัจฉรา กาญจนอมัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2395)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อัญชลี สุสาย์พันธ์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่ และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อัมพร กิ่งเสรี. "วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อมหาอำนาจยุโรป." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ภาษาอังกฤษ

Books

Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam.

Vol. 1. London : Oxford University Press, 1969.

Bradley, D.B. Bangkok Calendar. Bangkok : American Missionary Association, 1868.

_____. Bangkok Calendar. Bangkok : American Missionary Association, 1870.

_____. Bangkok Calendar. Bangkok : American Missionary Association, 1871.

- Bradley, William L. Siam Then. U.S.A. : William Carey Library, 1981.
- Crawford, John. Journal of an Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin-China. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1967.
- Graham, W.A. Siam : A Handbook of Practical, Commercial, and Political Information. London : The De La More Press, 1912.
- Ingram, James. C. Economic Change in Thailand 1850 - 1970. California : Stanford University Press, 1971.
- Michison, Louis. The Oversea Chinese. London : The Badly Head Ltd., 1961.
- Landon, Kenneth Perry. The Chinese in Thailand. New York : Russell & Russell, 1973.
- Purcell, Victor. The Chinese in Southeast Asia. London : Oxford University Press, 1951.
- Sarasin Viraphol. The Nanyang Chinese. Bangkok : Institute of Asian Studies, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, 1972.
- Skinner, William G. Chinese Society in Thailand : An Analytical History. New York : Cornell University Press, 1957.

Skinner, William G. Leadership and Power in The Chinese Community of Thailand. New York : Cornell University Press, 1958.

Smyth, H. Warrington. Five Years in Siam (From 1891 - 1896). Vol. 1. London : John Murray, 1898.

Trade of Bangkok and District For the Year 1899.
London : Foreign Office, 1900.

Wood, W.A.R. Consul in Paradise. London : Souvenir Press, 1965.

Wright, Arnold (ed.). Twentieth Century Impressions of Siam. London : Lloyd's Greater Britain Publishing Company, 1908.

Articles

Moore, R. Adey. "An Early British Merchant in Bangkok."
Journal of Siam Society 11 (1915) : 21 - 23.

Smith, Samuel J. "A Summery of Asiatic Intelligence."
Siam Repository 2 (1870) : 104 - 105.

_____. "Bangkok, Siam As It Is." Siam Repository
1 (1869) : 107 - 109.

_____. "Chinese." Siam Repository 2 (1870) : 505 - 507.

_____. "European in Siamese Employ." Siam Repository
2 (1870) : 402.

_____. "Increased Imports." Siam Repository 3
(1871) : 412 - 413.

Smith, Samuel J. "Military Procession and Public Festivities."

Siam Repository 1 (1869) : 6 - 7.

_____ . "Native Servants." Siam Repository 3 (1871) :
364 - 365.

_____ . "The Pramane." Siam Repository 2 (1870) : 281.

_____ . "Wages." Siam Repository 3 (1871) : 393 - 394.

ภาคผนวก ก.

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
ประเทศอังกฤษ แล ประเทศสยาม

ศุภมัศก จุลศักราช 1217 ปีเถาะสัปตศก ความเจริญงามจงมีแก่
บ้านเมืองเทอญ

ครั้งนี้มีทูตอังกฤษมาแต่พระนางซึ่งเป็นใหญ่ เป็นเจ้าราชอาญาจักร
อันผสมกันคือทวีปบริเตนใหญ่ แลทวีปไอยยิแลน แลที่อื่น ๆ อันขึ้นแก่ราช
อาญาจักรนั้น เข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี แลการค้าขายกับกรุงเทพ
มหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา จึงพระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหามกุฏ สุททสมมติเทพยพงษวงษาคีศวรกระษัตริย์วชิราชนิกโรคม จาตุรันต-
บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถพิตร
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระบรมทรามศวรมหิศเรศ-
รังสรรค์ มหันทวรเศโชไชยมโหฬารคุณुकุศลยศ สรรพเทเวศรานุรักษ์ บวร-
จุฬจักรพรรดิราชสังกาศ บวรธรรมิกราชบพิตร พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สอง
พระองค์ทรงเห็นชอบกับราชคำรื้ พระนางเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในทวีปบริเตน-
ใหญ่แลไอยยิแลน รวมพระราชประสงค์ทำหนังสือสัญญาทางไมตรี กับพระเจ้า
แผ่นดินอังกฤษเมืองบริเตนอิริลันด์ เพื่อจะให้ผลประโยชน์แก่ราษฎรอยู่ได้
บังคับไทยแลคนอยู่ในบังคับอังกฤษ จักแจ้งการทำมาหากินค้าขายให้มีประโยชน์
เรียบร้อย เพราะเหตุฉะนั้นจึงได้ตั้งพระไทยจะทำหนังสือสัญญาไมตรีการค้าขาย
จึงได้ตั้งเสนาบดีให้มีอำนาจทั้งสองฝ่าย ๆ พระเจ้าแผ่นดินเมืองบริเตนไอยยิแลน
ตั้งเชอชอนโบวริง เป็นขุนนางลูกขุนผู้ใหญ่ ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระบรมนารถพิตรพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
พร้อมกันกับความคิพพระราชวงษานุวงษ์แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง มอบ
ความพระราชคำรื้แลพระราชประสงค์ ให้พระเจ้าแผ่นดินองยาเชอ กรมหลวง-

วงษาธิราชสนิท มาประชุมแทนพระราชนัดดาของวังมณี แล้วโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อม ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาปยุรวงษ์ วรุตมพงษ์นายก สยามคิดกล
 โลกานุपालนรารถ สกลราชวรณาจักราธิเบเนทร ประเมตกรมหาราชาอนุกุล
 สรรพกิจมูลมเหศวร เชฐรามาศยาธิบดี ศรีสรณศรีรัตนธาดา อุดยเคชานุกาพพิตร
 ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีอาญาสิทธิบังคับบัญชาได้สิทธิขาดทั่วทั้ง
 พระราชอาณาจักร กับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารถราช-
 สุนทรวิวงษ์สกลพงษ์ปติฐรามุขมาศยาธิบดี ไตรสรณศรีรัตนธาดา สกลมหารัชชาธิ-
 เบเนทร ประเมตกรมหาราชวโรประการ มโหฬารเคชานุกาพพิตรซึ่งโปรด-
 เล่าโปรดกระหม่อม ให้มีอำนาจบังคับบัญชาทั่วทั้งพระนครกับเจ้าพระยาศรี-
 สุนทรวิวงษ์สมันตพงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษรัตนโคม ผู้ว่าที่สมุหพระกระลาโหม ผู้สำเร็จ
 ราชการบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลปากไผ่ฝ่ายตะวันตก กับเจ้าพระยาผู้ช่วย
 สำเร็จราชการกรมท่า เป็นผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายตะวันออก
 ทั้ง 5 เป็นประธาน ฝ่ายเสนาบดีไทยก็ได้ส่งพระราชสัญญาฝ่ายขุนนางอังกฤษ
 ได้ส่งหนังสือเจ้าวิคตอเรีย ซึ่งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับไทยเห็นถูกต้อง
 พร้อมกันทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันตามข้อสัญญาที่เขียนไว้สือมอบไปข้างน่า

ข้อ 1 ว่า ตั้งแต่ไปพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริตตันไอยยิแลน กับ
 พระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบวงศ์ต่อไปภายหน้ากับด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทั้งสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดินไทย ที่จะสืบพระราชอิสริยยศต่อไปภายหน้าให้มีไมตรีรักใคร่กัน
 รวบคาบไปชั่วฟ้าแลดิน แต่บรรดาคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งเข้ามาอยู่ ณ
 กรุงเทพมหานคร เสนาบดีฝ่ายไทยก็จะช่วยบำรุงรักษา ให้อยู่เป็นสุขสบายให้
 ได้ค้ำชวยโดยสะดวกมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดฝ่ายไทยคุมเหงเบียดเบียน แต่บรรดาคนที่อยู่
 ในบังคับไทยที่จะอยู่ในแดนอังกฤษ ขุนนางอังกฤษก็จะช่วยบำรุงรักษาให้อยู่เป็น
 สุขสบายให้ค้ำชวยโดยสะดวก มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดฝ่ายอังกฤษคุมเหงเบียดเบียน

ข้อ 2 ว่า แต่บรรดาการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามา
 อยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ

กรุงเทพมหานคร กงสุลจะไ้ทำตามหนังสือสัญญาี้ และข้อหนังสือสัญญาเก่าที่มี
ไ้ยกเลิกเสียจนทุกประการ แล้วจะไ้บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้ทำตามด้วย
แล้วกงสุลจะรับรักษากฎหมายการค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้ผู้นที่
อยู่ในบังคับอังกฤษ ทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทย ที่มีอยู่แล้วแลจะ
มีต่อไปภายหน้า ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษ จะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับ
ไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะประดูษาชำระตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษ
ทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะทำ
โทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ในไ้บังคับไทยเป็นความกันเอง กงสุลไม่
เอาเป็นชู้ระ คนอยู่ในไ้บังคับอังกฤษเป็นความกันเอง ไทยก็ไม่เอาเป็นชู้ระ แล
ไทยกับอังกฤษยอมกันว่ากงสุลซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นยังไม่
ตั้ง ต่อเมื่อทำหนังสือสัญญาตกลงลงชื่อกันแล้ว กำปั่นอังกฤษเข้ามาค้าขาย ณ
กรุงเทพมหานครไ้ของอังกฤษมีหนังสือสำหรับล่ำเป็นสำคัญ ครบ 10 ล่ำ หนังสือ
สัญญาประทับตราเข้ามาถึงเปลี่ยนกันแล้ว กงสุลจึงตั้งไ้

ข้อ 3 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับไทย จะไปเป็นลูกจ้างอยู่กับคนอยู่ใน
บังคับอังกฤษ ถ้าคนไทยที่มีไ้เป็นลูกจ้างก็ไ้ ทำผิดกฎหมายเมืองไทยจะหนีไป
อาไ้ศรยอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไป
อยู่กับคนในบังคับอังกฤษจริง กงสุลจะจับตัวส่งให้แก่เจ้าพนักงานฝ่ายไทย ถ้า
คนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนแลเข้ามาอาไ้ศรยค้าขายอยู่ใน
กรุงเทพฯ ทำผิดหนีไปอยู่กับคนในไ้บังคับไทย ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับ
คนในไ้บังคับไทยจริง กงสุลจะขอเอาตัว เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะจับตัวส่งให้
ถ้าพวกจีนคนไร้ว่าเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ไม่มีสำคัญสิ่งไร้เป็นพยานว่าเป็น
คนอยู่ในบังคับอังกฤษ กงสุลก็ไม่รับเอาเป็นชู้ระ

ข้อ 4 ว่า คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะมาค้าขายตามหัวเมืองชายทะเล
ซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯ ก็ค้าขายไ้โดยสะดวก แต่จะอาไ้ศรยอยู่ไ้ที่เดียวก็ไ้ใน
กรุงเทพฯ ตามในจังหวัดซึ่งกำหนดไว้หนังสือสัญญา ประการหนึ่งคนอยู่ใน
บังคับอังกฤษ จะมาเข้าที่ปลูกโรงปลูกเรือนปลูกตึกแลจะซื้อเรือนซื้อโรงซื้อตึก
พันกำแพงออกไปในกำหนด 200 เส้นคือสี่ไมล์ อังกฤษเข้าไ้ แต่จะซื้อที่ซื้อไม่ไ้

ถ้าอยู่อีก 10 ปีแล้วจึงจะซื้อได้ ถ้าอยู่ยังไม่ถึง 10 ปี ท่านเสนาบดีจะโปรดให้ซื้อก็ซื้อได้ แลที่นอกกำหนด 200 เส้นนั้น คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อจะเช่าที่เรือนที่สวนที่ไร่นา ตั้งแต่กำแพงเมืองออกไปเดินด้วยกำลังเรือแจวเรือกายทาง 24 ชั่วโมง จะซื้อจะเช่าเมื่อไรก็ซื้อได้เช่าได้ แต่เมื่อคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อที่ซื้อเรือนจะต้องบอกกงสุล ๆ จะไปบอกเจ้าพนักงานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานกับกงสุลเห็นว่าคนที่ซื้อที่นั้น เป็นคนจะทำมาหากินโดยจริง เจ้าพนักงานกับกงสุลจะช่วยว่ากล่าวให้ซื้อตามราคาสมควร แล้วจะได้กุญแจปึกที่วัดท่าหนังสือประทับตราเจ้าพนักงานให้ไว้เป็นสำคัญ แล้วจะได้ฝากฝังเจ้าเมืองกรมการให้ช่วยดูแลทำนุบำรุงค้ำ และให้ผู้ที่ไปอยู่นั้นฟังบังคับบัญชาเจ้าเมืองกรมการตามยุติธรรม คาธรรมเนียมที่ไร่นาทำสวน ราษฎรบ้านนั้นเมืองนั้นต้องเสียอย่างไร ก็ให้เสียตามชาวบ้านนั้นชาวเมืองนั้น ถ้าในกำหนดสามปีแล้วผู้ที่ซื้อที่ไม่มีทุนรอน ฤๅแซ่เขื่อนเสีย มิได้ตั้งการปลูกสร้าง เสนาบดีจะคืนเงินค่าที่ให้ จะตัดสินคืนเอาที่นั้นเสีย

ข้อ 5 ว่า คนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอาไศรยอยู่ ณ กรุงเทพมหานครต้องไปบอกแก่กงสุลให้จดชื่อไว้ ถ้าคนเหล่านี้จะออกไปทะเล ฤๅจะไปเที่ยวเกินกำหนดทาง 24 ชั่วโมงตามสัญญาไว้ ที่จะให้คนในบังคับอังกฤษอยู่กงสุลจะไปขอหนังสือเบิกกล่องเจ้าพนักงานฝ่ายไทยให้ไป ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะกลับออกไปจากกรุงเทพฯ ถ้าขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยบอกแก่กงสุลว่ามีเหตุควรจะห้ามมิให้ออกไป กงสุลก็จะมีให้ออกไป ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษไปเที่ยวในระหว่างทาง 24 ชั่วโมง กงสุลจะเขียนเป็นหนังสือไทยให้ไป ว่าคนนั้นชื่ออย่างนั้นรูปร่างอย่างนั้นมีฐานะอย่างนั้น และต้องให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยประทับตราหนังสือให้ไปเป็นสำคัญด้วย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยดูหนังสือแล้วให้คืนหนังสือ ให้โดยยั่วไปโดยเร็ว ถ้าไม่มีหนังสือกงสุลประทับตราเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปสำหรับตัว สงสัยว่าเป็นคนหนีก็ให้ยึดเอาตัวไว้ แล้วให้มาบอกความแก่กงสุลให้รู้

ข้อ 6 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาเที่ยว แลจะเข้ามาอาไศรยอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะถือศาสนาใดก็ได้ ไทยก็ไม่ห้ามปราม เมื่อจะ

สร้างวัดขึ้นจะทำได้ก็แต่ในที่เสนาบดีจะโปรดให้ ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่ง จะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะจ้างคนซึ่งอยู่ในไต่บังคับไทยมาเป็นลูกจ้าง เสนาบดีฝ่ายไทยจะไม่ห้ามปราม ถ้าคนที่มีมุลนายจะมารับจ้างอยู่กับคนอยู่ใน บังคับอังกฤษ มุลนายไม่รู้ มุลนายจะมาเอาตัวไปก็เอาไปได้ ถ้าคนในบังคับ อังกฤษไปจ้างคนในไต่บังคับไทยเป็นลูกจ้าง ไม่ได้ทำสัญญากับมุลนายเขา ภายหลังถ้าเกี่ยวข้องกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด เสนาบดีฝ่ายไทยไม่ชำระให้

ข้อ 7 ว่า ถ้าบับรบจะเข้ามาทอคนำด่านเมืองสมุทรปราการ เข้า มาทอได้ แต่จะขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ ไม่ได้ เมื่อถ้าบับรบขำรุกจะต้องเข้าอยู่ เสนาบดีเจ้าเมืองกรมการเห็นว่าขำรุกจริงจะยอมให้เอามาเข้าอยู่ ถ้าจะมีขุน นางถือหนังสือพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริเตนให้มาช่วยถ้าบับรบเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้ขึ้นมาแต่ลำเค็ญ ต้องให้ขึ้นมาทออยู่ไต่ป้อมป้อมปัจจามิตร ป้อมปัจจามิตร กออย่าให้ขึ้นมาพันป้อมเว้นไว้แต่เสนาบดีจะโปรดให้ขึ้นมาพันป้อมจึงขึ้นมาได้ ถ้า ไม่มีเรือรบอังกฤษอยู่ในกรุงเทพฯ คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะวิวาทกันขึ้น กงสุล จะไประงับ ไทยจะให้ทหารไปช่วยกงสุลระงับภอระงับได้

ข้อ 8 ว่า ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกแต่ลูกค้าอังกฤษตาม สัญญาเก่าซึ่งทำไว้โรคมณฑลศักราช 1826 ปีนั้น จะยอมเลิกเสียตั้งแต่หนังสือ สัญญานี้ใช้ได้ พันนั้นไปจะต้องเสียภาษีสิ่งของขาเข้าขาออก สินค้าเข้าจะต้อง เสียภาษี 100 ละสาม จะเสียเป็นของอาจะเสียเป็นเงินคิราคาตามราคา ทองน้ำ สุกแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษี 100 ละสามแล้วของจำหน่าย ไม่ได้จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด ต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้แก่ เจ้าของให้ครบ ถ้าราคาสิ่งของไม่ตกลงกันต้องไปบอกกงสุล ๆ จะเรียกพ่อค้า คนหนึ่งฉาสองคน เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งฉาสองคนช่วยตี ราคาพอสมควร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะบันทุกเอาเงินเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายคืนให้แก่เจ้าภาษี ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อเอาเงินไว้ ให้ บันทุกกลับออกไปไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษ เอาเงินไปลักลอบ ขายทำผิดสัญญาข้อนี้ ให้ริบเอาเงินเสียให้สิ้น แลของที่เป็นสินค้าจะบันทุกออกไป นั้น ตั้งแต่ของสิ่งนั้นเกิดมาจนได้เป็นสินค้าบันทุกกำปั่นออกไป ให้เสียภาษีแต่ชั้น

เดียว ของสิ่งใดที่เป็นสินค้าในกรุงเทพฯ จะเรียกเป็นสมพัทธร ฤาจะเรียกเป็นภาษีปากภาษีในกรุงเทพฯ ภาษีปากเรืออย่างไรก็ให้เอาแต่ชั้นเดียว ภาษีสินค้าในกรุงเทพฯ ทุกสิ่งจะเรียกภาษีในกรุงเทพฯ ฤาจะเรียกภาษีปากเรืออย่างไรได้กำหนดแจ้งในพิทักค้อยู่กับหนังสือสัญญาแล้ว ใค้ยอมกันเป็นชัดแล้วว่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้ว เมื่อลงเรือไม่ต้องเสีย พวกลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อสินค้ายอมให้ซื้อแต่ผู้ทำผู้ปลูกแลของที่เขาขายนั้น ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งจะซื้อยอมให้ขาย มิให้ผู้ใดผู้หนึ่งชัดขวางห้ามปรามภาษีที่กำหนดในพิทักคสัญญานี้ สินค้าที่มันทุกเรือไทยเรือจีนที่เคยเสียแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือจีนแลชาติอื่น ๆ ก็จะต้องยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาต่อเรือ ณ กรุงเทพฯ เสนาบดียอมให้ต่อแล้วก็ได้ แลเข้าปลาเกลือของสามสิ่งนี้ที่ในกรุงเทพฯ ไม่บริบูรณ์ มีหมายประกาศห้ามไม่ให้ออกไปก็ได้ เงินทองแลของสำหรับตัวเข้าออกไม่ต้องเสียภาษี

ข้อ 9 ว่า ความในกฎหมายซึ่งติดในสัญญานี้ กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยพร้อมกันจะต้องรักษา แลจะต้องบังคับให้คนทั้งปวงกระทำตามกฎหมาย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับกงสุลจะคิดจ้แจ้งเพิ่มเติมกฎหมาย หวังจะรักษาหนังสือสัญญาให้เจริญก็ทำได้ เงินที่ปรับไหมแลของที่ริบเพราะทำผิดสัญญานี้ ต้องส่งเงินลงในแผ่นดินก่อน เมื่อกงสุลจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพฯ เจ้าของเรือแลกัปตันนายเรือจะว่าด้วยการค้าขายกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็ได้

ข้อ 10 ว่า ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใด ๆ แก่ชาติอื่น ๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ ก็จะต้องยอมให้อังกฤษ แลคนในบังคับอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 11 ว่า เมื่อพ้น 10 ปี ตั้งแต่ประตราเปลี่ยนหนังสือสัญญานี้แล้ว ถ้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษจะขอเปลี่ยนข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญานี้ แลข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ในคณศศกราช 1826 ปีซึ่งมิได้ยกเลิกเสีย นั้น แลข้อใด ๆ ในกฎหมายค้าขายแลพิทักภาษีที่ติดอยู่กับหนังสือสัญญานี้ แลเปลี่ยนกฎหมายที่จะทำต่อไปภายหน้า เมื่อได้บอกให้รู้ก่อนปีหนึ่งแล้วจะตั้งขุนนางฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ ตามแต่เห็นควร เห็นชอบด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 12 ว่า หนังสือสัญญาที่ทำไว้เป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง เป็นอักษร
 อังกฤษฉบับหนึ่งข้อความต่องกัน เมื่อหนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาเปลี่ยนกัน
 แล้วใช้ได้ เมื่อ ณ วันที่ 6 เดือนเอปรีล คฤศศักราช 1856 ปี คิศเปนไทย
 ณ วันอาทิตย์ เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช 1218 ปีมโรงัฐศก ผู้สำเร็จ
 ราชการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษทำหนังสือสัญญานี้ เขียนเปน 4 ฉบับ ลงชื่อประทับ
 ตราค้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำไว้ในกรุงเทพมหานครนครอมรรตน์โกสินทรมหินทรายุทธยา
 ณ พุฒ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก

(ลงชื่อประทับตรา) เซอยอนโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา) ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย ห้าดวง

พระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ รตนโกสินทร์ศก 116

มีพระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

ทุกวันนี้มีคนชักชวนกันตั้งชองเปนมู เรียกว่าอั้งยี่ มีชื่อต่าง ๆ บ้าง แลเรียกชื่ออย่างอื่น ๆ บ้าง แลเกิดวิวาทยกพวกเข้าทุบตีกันแห่งถึงซึ่งกันแลกัน บาดเจ็บเป็นอันตรายแก่ร่างกายแลชีวิตเนื่อง ๆ มา เป็นที่หวาดหวั่นแก่อาณาประชาราษฎรทั้งหลายทั่วไป โชคแต่เท่านั้น ครั้นมีผู้ฟ้องร้องว่ากล่าวเอาโทษพวกนี้ตามกฎหมายบ้านเมือง พวกหัวหน้าก็เข้าช่วยป้องกันชักชวนมิให้จับกุมพวกเหล่านี้มาชำระคดีสิ่งลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองได้โดยสะดวก เหตุฉนี้จึงทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะป้องกันมิให้มีการทุจริตเช่นกล่าวมานี้เกิดขึ้นอีกต่อไป

จึงมีพระราชเสาวนีย์ คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ต่อไป ดังนี้

มาตรา 1 ตั้งแต่วันออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไป บรรดากฎหมายพระราชบัญญัติ ประกาศแลข้อบังคับ ที่ว่าด้วยเรื่องอั้งยี่ทั้งปวง นั้นให้ยกเลิกเสีย

มาตรา 2 ในพระราชบัญญัตินี้ คำว่าหมู่ ฎาชอง นั้นไม่ได้หมายความว่า ความรวมบริษัทต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

ข้อ 1 บริษัทซึ่งตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์แต่การค้าขายอย่างเดียว

ข้อ 2 บริษัทใด ๆ หรือหมู่ใด ๆ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งอยู่โดยชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย

ข้อ 3 บริษัทหรือหมู่ใด ๆ ก็ดี ถ้าผู้เข้าหุ้นส่วนกันก็ดี มีคนเข้ากันไม่เกินกว่า 10 คน เพื่อจะทำกิจการต่าง ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แลคนผู้เข้าบริษัท ถ้าเข้าหมู่ ถ้าหุ้นส่วนนั้นไม่ต้องสาบาลตัว เพื่อจะบังคับความลับของบริษัท ถ้าหมู่ ถ้าการเข้าหุ้นส่วน แลในที่สุดบริษัท ถ้าหมู่ ถ้าการเข้าหุ้นส่วนนั้นมิได้ทำการลับอันมิชอบอย่างหนึ่งอย่างใดด้วย

มาตรา 3 บรรดาพวกที่ตั้งขึ้นเป็นหมู่เป็นช่อง ซึ่งตั้งอยู่ในเวลาออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ก็ดี ถ้าจะตั้งขึ้นภายหลังวันใช้พระราชบัญญัติก็ดี ต้องมาขอจดทะเบียนไว้ต่อเจ้าพนักงาน ผู้ซึ่งจะได้รับตำแหน่งแล้ว มีชื่อประกาศไว้ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาตามครั้งตามคราว แลการขอจดทะเบียนนั้นต้องทำเรื่องราวมายื่นให้แจ้งความประสงค์ของหมู่ของที่ตั้งขึ้น กับทั้งสำเนาข้อบังคับสำหรับหมู่ของนั้น กับบัญชีรายชื่อสมาชิก ผู้เข้าเป็นหมู่เป็นช่องกับรายชื่อ แลค่าบิลที่อยู่ของผู้เป็นหัวหน้านายใหญ่ นายรอง กับค่ามลที่จะตั้งโรงประชุมใหญ่ น้อยสำหรับประชุมกันนั้นติดท้ายเรื่องราวมาคด้วย

มาตรา 4 เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนมีอำนาจที่จะเรียกผู้เป็นหัวหน้า นายใหญ่ นายรอง แลผู้จัดการ แลผู้กระทำการในที่ทำการนั้น แลสมาชิกของหมู่ของใด ๆ ที่ได้ลงทะเบียนแล้ว ถ้าที่บังคับให้ลงทะเบียนไว้แล้วก็ดี ถ้าที่ ต้องบังคับให้ลงทะเบียนตามมาตรา 3 ของพระราชบัญญัตินี้ โดยมีหมายเรียกมาได้ทุกเวลา แลไต่ถามได้ทุก ๆ คนที่ต้องเรียกมานั้น ให้แจ้งความโดยละเอียดในกิจธุระของพวกที่เป็นหมู่เป็นช่องนั้น ๆ บรรดาผู้เป็นหัวหน้า นายใหญ่ นายรอง แลผู้ทำการต่าง ๆ แลสมาชิกที่ต้องเรียกนั้นจำเป็นต้องมา แลต้องแจ้งความโดยละเอียด ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนข้อบังคับนี้ พิจารณาเป็นสัจย์ให้ปรับเงินไม่เกินกว่า 500 บาท ถ้าจำคุกมีกำหนดไม่เกินกว่าปีหนึ่ง ถ้าทั้งจำคุกแลปรับ เป็นพิไนยด้วยทั้งสองสถาน

มาตรา 5 ถ้าเจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนเห็นสมควรก็มีอำนาจที่จะเรียกผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งได้จดทะเบียนแล้วก็ดี ถ้าที่ขอจดทะเบียนในทะเบียน เป็นหัวหน้า นายใหญ่ นายรอง ถ้าผู้ทำการต่าง ๆ ในหมู่ในช่องใด ๆ ก็ดี ที่ได้จดทะเบียน

ไว้ก็ดี ถ้าจะจกก็ดี ให้ทำทานบนว่าจะไม่กระทำผิดพระราชบัญญัตินี้ แลให้มี
ประกันสองคน คิดเป็นเงินสำหรับที่จะเสียค่าปรับมีจำนวนมากน้อยตามแต่เจ้า
พนักงานจะเห็นสมควร แต่รวมเงินไม่เกินกว่า 4000 บาท

มาตรา 6 ถ้าหมูของใด ๆ ไม่ได้ประพฤติการตามนำที่อันสมควร
แก่พวกนั้นก็ ถ้าตั้งพวกขึ้น ถ้าตั้งเป็นพวกอยู่ เพื่อจะกระทำการที่ไม่ชอบด้วย
พระราชกำหนดกฎหมายก็ดี เจ้าพนักงานจะไม่ให้จดทะเบียน ถ้าถ้าได้จด
ทะเบียนแล้วจะถอนเสีย ไม่ให้มีอยู่ในทะเบียนต่อไปก็ได้

มาตรา 7 หมูของใด ๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียนก็ดี ถ้าได้จดทะเบียน
ไว้แล้ว ภายหลังต้องถอนเสียจากทะเบียนก็ดี หมูของนั้น ๆ ต้องนับว่าเป็น
พวกซึ่งตั้งอยู่โดยผิดด้วยกฎหมาย

มาตรา 8 ถ้าหมูใดของใด ไม่ได้มาขอจดทะเบียนเสียภายในกำหนด
เดือนหนึ่ง นับแต่วันที่ได้ออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไป ต้องถือว่า
หมูนั้นของนั้น ได้ตั้งอยู่ผิดด้วยกฎหมาย

มาตรา 9 การชุมนุมกัน ตั้งแต่ 5 คน ถ้ามามากกว่า 5 คนขึ้นไป
ต้องถือว่าเป็นการชุมนุมกัน ผิดต่อกฎหมายในเวลาที่มีเหตุการณ์ดังกล่าวต่อไป
ในข้อความเหล่านี้ คือ

ข้อ 1 เมื่อคนที่ชุมนุมกันนั้น เป็นพวกในหมู่นั้นของ ที่ตั้งขึ้นโดยผิด
ต่อกฎหมาย

ข้อ 2 เมื่อความมุ่งหมายของคนที่ชุมนุมกันนั้น เป็นประการหนึ่ง
ประการใดใน 3 ประการนี้ คือ

ประการที่ 1 เพื่อจะขัดขวางการต่อสู้การตั้งปวง ที่ข้าราชการ
เจ้าพนักงานกระทำตามกฎหมาย

ประการที่ 2 เพื่อจะกระทำการทุจริตต่าง ๆ ให้เป็นที่เดือดร้อน
แก่สาธารณชนราษฎร ถ้าจะกระทำร้ายอื่น ๆ ซึ่งเป็นข้อลเมิดมีโทษหลวงตาม
กฎหมาย

ประการที่ 3 เพื่อจะทำการทางใช้อำนาจคดี ด้วยกำลังให้คนอื่นกลัวเกรง แล้วข่มขืนให้คนนั้น ๆ ทำการสิ่งใดซึ่งกฎหมายไม่ได้บังคับให้ทำ ถาข่มขืนคนนั้น ๆ ไม่ให้ทำการสิ่งใดซึ่งกฎหมายอนุญาตให้ทำ

มาตรา 10 ถ้าพบชงหรือเครื่องหมายอื่น ๆ ฉาสรรพหนังสือต่าง ๆ ของหมู่ของช่องใด ๆ อยู่กับคูใดก็จะต้องถือว่าผู้นั้นเป็นพวกหมู่ของนั้น ๆ จนกว่าผู้นั้นจะพิสูจน์ตัวด้วยพยานให้เห็นจริงว่าตนไม่ใช่พวกในหมู่ของนั้น ๆ

มาตรา 11 ห้ามไม่ให้หมู่ของที่ได้จดทะเบียนไว้ตามข้อพระราชบัญญัตินี้ มีการชุมนุม เว้นแต่หัวหน้าหมู่ของนั้นได้บอกล่วงหน้าให้เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนทราบก่อน อย่างน้อย 24 ชั่วโมง ในคำแจ้งความนั้น ต้องบอกเวลาและวันชุมนุม และจะชุมนุมที่ตำบลใดและชุมนุมด้วยเหตุอันใด ฉาจะทำการสิ่งใดในที่ชุมนุมนั้น ๆ เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียน ฉาเจ้าพนักงานกองตระเวนคนหนึ่งคนใดที่ได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้จดทะเบียน มีอำนาจที่จะเข้าไปในที่ชุมนุมนั้นโดยสะดวก การชุมนุมทุกรายซึ่งได้ชุมนุมผิดต่อมาตรานี้ต้องถือว่าผิดต่อกฎหมาย แต่ถ้าผู้ใดชักชวนห้ามปรามเจ้าพนักงานที่ได้รับอนุญาตไม่ให้เข้าไปในที่ชุมนุม ได้พิจารณาสม ให้ปรับเงินไม่เกินกว่า 500 บาท หรือจำคุกมีกำหนดไม่เกินปี 1 ฉาทั้งปรับและจำคุกทั้งสองสถาน

มาตรา 12 ถ้าคนใดคนหนึ่งเป็นผู้จัดการ ฉาเป็นผู้ช่วยในการของหมู่ของช่อง ซึ่งได้ตั้งขึ้นผิดกฎหมายนั้น พิจารณาเป็นสัจย์ให้จำคุกไม่เกินกว่า 5 ปี หรือปรับเป็นพิไนยไม่เกินกว่า 200 บาท ฉาทั้งจำคุกและปรับเป็นพิไนยด้วยทั้งสองสถาน

มาตรา 13 คนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกก็ดี ฉาทำการเหมือนเป็นคนอยู่ในพวกของหมู่ของช่อง ซึ่งได้ตั้งขึ้นผิดด้วยกฎหมาย ฉาไปชุมนุมด้วยเหล่าที่ชุมนุมกันผิดกฎหมาย ฉาเกี่ยวข้องกับหมู่และช่องที่เข้าชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ ฉาออกเงินเข้าเรียรายให้หมู่และช่องที่เข้าชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ ฉาช่วยอุดหนุนอย่างอื่น ฉาชักชวนโดยความซุ้เชิญให้คนใดคนหนึ่งมาเข้าในหมู่ในช่องซึ่งได้ตั้งขึ้นผิดด้วยกฎหมาย พิจารณาเป็นสัจย์ ให้จำคุกไว้ไม่เกินกว่า 3 ปี ฉาให้ปรับเป็นพิไนยไม่เกินกว่า

1000 บาท ฉะนั้นจำคุกแลปรับเป็นพินัยด้วยทั้งสองสถาน

มาตรา 14 ถ้าคนใดคนหนึ่งไปชุมนุมในหมู่ในช่อง ฉาในที่ชุมนุมกันอันผิดกฎหมายนั้น มีอาวุธต่างสิ่งอื่นที่ใช่ว่าอาวุธอันเป็นเครื่องที่จะทำอันตรายแก่ชีวิตได้แล้ว ก็ให้ลงโทษจำคุกผู้นั้นใหม่มากขึ้นถึง 4 ปีได้ ฉาให้ปรับผู้นั้นเป็นพินัยถึง 1,500 บาทได้

มาตรา 15 ถ้าพวกที่เข้าชุมนุมอันผิดต่อกฎหมาย ฉาคนใดคนหนึ่ง ในพวกที่เข้าชุมนุมกันดังว่ามานี้ กระทำการสิ่งใดที่ผิดล่วงละเมิด พระราชกำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ของหมู่ของช่องที่เข้าชุมนุมกันดังว่ามานี้ ฉาคนใดคนหนึ่ง ในพวกที่เข้าชุมนุมกันดังว่ามานี้ รู้ว่าการที่กระทำการนั้น เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ เช่นกล่าวมาแล้วนั้น ต้องถือว่าบรรดาคนในพวกที่เข้าชุมนุมกันอันผิดต่อกฎหมายนั้นทุกคน เป็นผู้กระทำการผิดล่วงละเมิดต่อพระราชกำหนดกฎหมาย สำหรับแผ่นดินเสมอกัน

มาตรา 16 บรรดาสมุดกระตาศ ฉาสรพนหนังสือต่าง ๆ ของฉา เครื่องหมายอย่างอื่น แลทรัพย์สินของทั้งปวงซึ่งสิ่งเคลื่อนจากที่ได้ ฉาไม่สิ่งเคลื่อนจากที่ได้ ซึ่งมีเหตุสมควรจะเชื่อว่าเป็นของหมู่ของช่อง ที่เข้าชุมนุมกันอันผิดต่อกฎหมาย ฉาซึ่งเกี่ยวข้องในทางใดทางหนึ่งกับหมู่กับช่องที่เข้าชุมนุมกันอันผิดต่อกฎหมายนั้น เมื่อจับฉาค้นได้ณที่ใด ๆ ให้ริบเป็นของแผ่นดินได้ทั้งสิ้น

มาตรา 17 ถ้าเมื่อใด ข้าราชการหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจแลหน้าที่ตามกฎหมาย มีคำสั่งให้ถอนชื่อหมู่ชื่อช่องใด ๆ ออกเสียจากทะเบียนแล้ว หมู่ของนั้น ๆ ต้องเลิกไม่เปนมุเป็นช่องที่ขอด้วยกฎหมายใดต่อไป โดยเหตุที่เอาชื่อออกเสียจากทะเบียน แลบรรดาทรัพย์สินสมบัติของหมู่ของช่องซึ่งต้องให้เลิกนั้น ให้ศาลอาญาตั้งเจ้าพนักงานรักษาไว้ ให้เจ้าพนักงานผู้ได้รับคำสั่งของอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาไปเก็บแลยึดทรัพย์สินสมบัติไว้แล้วขายทอดตลาดเสีย แล้วให้เอาเงินนั้นใช้หนี้ของหมู่ของช่องซึ่งต้องเลิกเสียนั้นหมดแล้ว เหลือเงินมากน้อยเท่าใดให้แจกให้แก่คนทั้งหลายผู้ได้เข้าพวกอยู่ในหมู่ในช่อง ซึ่งต้องเลิกนั้นจงเท่ากันทุกคน

มาตรา 18 การฟ้องร้อง กล่าวโทษผู้กระทำผิด ตามพระราชบัญญัตินี้กรมอัยการ แลผู้ว่าราชการเมืองมีอำนาจที่จะฟ้องหรือว่าแทนผู้อื่นได้ตลอด

พระราชบัญญัติตราให้ไว้ ณ วันที่ 1 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 116
เป็นวันที่ 10552 ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ประวัติผู้เขียน

นางสาวสาวิตรี ทัพพะสุต เกิดเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2501 ที่จังหวัดสงขลา จบการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม อันดับสอง) จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2522 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อชั้นปริญญาโทบัณฑิต ในภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2523

